

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЗАТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУ ЖӘНЕ ТӘРБИЕЛЕУ ОБУЧЕНИЕ И ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

МРНТИ 14.29.33

УДК 376.42

DOI 10.51889/2960-1673.2024.77.2.004

Тоқтарұлы Д¹. А. С. Рахышова² А.Б.Сарсекова³

¹Абай атындағы ҚазҰПУ, 8D01901- «Арнайы педагогика» мамандығының 3 курс
докторанты(Алматы, Казакстан). Doszhan.defektolog@bk.ru

² «Алматы облысы білім басқармасы» ММ, «№3 арнайы мектеп-интернаты»КММ
директоры. (Каскелен , Казакстан). kvshi@mail.ru

³ «Алматы облысы білім басқармасы» ММ, «№2 арнайы мектеп-интернаты»КММ
директоры. (Есік , Казакстан). Esik_evshi@mail.ru

ЗИЯТЫ ЖЕҢІЛ ЗАҚЫМДАЛҒАН ЖЕТКІНШЕКТЕРДІҢ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТІ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ ТӘДІСТЕРІ

Аңдатпа

Қазіргі қоғамда уақытты басқару өзекті мәселелердің бірі болып саналады. Қалыпты балаларға қарағанда зияты зақымдалған оқушыларда уақытты басқара білу дағдыларының қалыптасуы кешірек жүреді. Зияты зақымдалған жеткіншек жастағы оқушылардың тайм-мененджмент дағдыларын дамыту мәселелері ғалымдарды алаңдатып отыр. Себебі зияты жеңіл зақымдалған оқушылардың тайм-мененджмент дағдыларын дамыту бойынша нақты әдістемелік құралдар саны жеткіліксіз. Батыстық ғалымдар бұл тақырып аясында ғылыми еңбектер саны өте шектеулі екенін аңғаруға болады. Ал елімізде зияты жеңіл зақымдалған жеткіншектік жастағы оқушылардың тайм-мененджменттік дағдыларын дамыту мәселелері бойынша ғылыми зерттеу еңбектері жоқ. Бұл мақалада зияты жеңіл зақымдалған жеткіншектік жастағы оқушылардың тайм-мененджменттік дағдыларын дамытудың теориялық –әдіснамалық негіздері анықтала отырып, мақалада пайдаланылған зерттеу әдістері арқылы педагогикалық-психологиялық аспектілері қарастырылатын болады.

Түйін сөздер: зияты зақымдалған балалар, жеткіншектік жас, тайм-мененджмент, уақыт , дағды.

Тоқтарұлы Д¹. А. С. Рахышова² А.Б.Сарсекова³

¹ докторант- 3 курса по специальности 8D01901-Специальная педагогика . КазНПУ имени
Абая(Алматы, Казакстан). Doszhan.defektolog@bk.ru

²ГУ «Алматинское областное управление образования». Директор КГУ «Специальная
школа-интернат №3» (Каскелен , Казакстан). kvshi@mail.ru

³ГУ «Алматинское областное управление образования». Директор КГУ «Специальная школа-
интернат №2 » (Есік , Казакстан). Esik_evshi@mail.ru

МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТА У ПОДРОСТКОВ С ЛЕГКИМИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫМИ НАРУШЕНИЯМИ

Аннотация

В современном обществе управление временем считается одной из актуальных проблем. Формирование умений управлять временем у учащихся с легким нарушением интеллектом происходит позже, чем у нормальных детей. Проблемы развития навыков тайм-менеджмента у учащихся подросткового возраста с легким нарушением интеллекта волнуют ученых. Так как количество конкретных методических пособий по развитию навыков тайм-менеджмента у учащихся с легким нарушением интеллекта. Западные ученые отмечают, что количество научных работ в рамках этой темы очень ограничено. А в стране нет научно-исследовательских работ по вопросам развития тайм-менеджментных навыков учащихся подросткового возраста с легким нарушением интеллекта. В данной статье будут рассмотрены педагогико-психологические аспекты развития тайм-менеджментных навыков учащихся подросткового возраста с легким нарушением интеллекта с помощью методов исследования, использованных в статье, с определением теоретико-методологических основ.

Ключевые слова: нарушение интеллекта, подростковый возраст, тайм-менеджмент, время, навыки.

Toktaruly.D¹ A. C. Rakhishova² A.B.Sarsekova³

¹doctoral student- 3st year in the specialty 8D01901-Special pedagogy. Kazakh National Women's Pedagogical University named after Abay. (Almaty, Kazakhstan). Doszhan.defektolog@bk.ru

²State Institution "Almaty Regional Department of Education" Director of KSU "Special boarding school №3" (Kaskelen, Kazakhstan). kvshi@mail.ru

³State Institution "Almaty Regional Department of Education". Director of KSU "Special Boarding School No. 2" (Yesik, Kazakhstan). Esik_evshi@mail.ru

METHODS OF DEVELOPING TIME MANAGEMENT SKILLS IN ADOLESCENTS WITH MILD INTELLECTUAL DISABILITIES

Abstract

In modern society, time management is considered one of the urgent problems. The formation of time management skills in students with damaged intelligence occurs later than in normal children. The problems of developing time management skills in adolescent students with intellectual damage are of concern to scientists. Since the number of specific methodological manuals for the development of time management skills in students with mild intellectual impairment is not enough. This article will consider the pedagogical and psychological aspects of the development of time-management skills of adolescent students with mild intellectual damage with the definition of meaning and theoretical and methodological foundations.

Keywords: intellectual disability, adolescence, time management, skills.

Кіріспе

Зияты зақымдалған жеткіншек жастағы оқушылар үшін тәуелсіздікке қол жеткізудің басты жолы, уақытты тиімді басқару және жоспарлай білу дағдыларын қоса алғанда, бірнеше дағдыларды еркін игере алуына байланысты болады. Ғалымдар зияттың зақымдану ұғымына

эртүрлі сипаттама береді. Зияттың зақымдалуы құбылыс ретінде қарастыруға болады және оның түзетілмейтінін білдірмейді. Бірқатар ғалымдар арнайы мекемелер жағдайында дұрыс ұйымдастырылған медициналық-педагогикалық көмек алған балалардың ақыл-ойының дамуындағы оң динамикалық өзгерістер болатыны мойындайды [1].

Кейбір әдебиетте бұл орталық жүйке жүйесінің органикалық зақымдануынан туындайтын бүкіл психиканың, жалпы тұлғаның сапалық өзгерісі. Бұл тек интеллект қана емес, эмоциялар, ерік-жігер, мінез-құлық және физикалық даму зардап шегетін дамудың бұзылысы яғни даму сипаты жоғары жүйке қызметінің ерекшеліктерінен туындайды-деп көрсетілген [2].

С. Я Рубинштейн (1970 ж) мидың органикалық зақымдануына байланысты танымдық белсенділігі тұрақты түрде бұзылған балаларды-зияты зақымдалған балалар деп атаған [3].

Г.И. Каплан және Б. Дж Садок (1994ж) «ақыл-ойдың артта қалу» терминін ретардациятерминіне синоним ретінде қарастыра отырып, ақыл-ойдың артта қалуы -бұл этологиясы, механизмі, динамикасы, болжамы жоқ мінез-құлық синдромы деп санайды[4].

Қазіргі уақытта зияты зақымдалған жеткіншек жастағы оқушылар уақытты басқаруда және жоспарлау да қиындықтарға тап болады. Себебі аталмыш категориядағы оқушылар уақытты бағдарлауды дұрыс меңгермегендіктен уақытты тиімді жоспарлауда қиналады. Зияты зақымдалған оқушылардың уақытты басқаруға үйрету бойынша әдебиеттерде өте аз кездеседі[5]. Кейбір әдебиеттер де зияты зақымдалған балалар уақытты басқару дағдыларын ішкі және сыртқы қолдау арқылы жүзеге асады деп көрсетілген. Зияты зақымдалған жеткіншек оқушылардың тайм-мененджменттік дағдыларын дамыту қоғамға қалыпты ортаға бейімделуіне тікелей әсер етеді. Зияты зақымдалған жеткіншектік жастағы оқушылар еркіндікке қол жеткізу үшін әлеуметтік-тұрмыстық дағдылар мен қоса алғанда уақытты тиімді басқару дағдысын да меңгеру маңызды болып саналады. Зияты зақымдалған жеткіншектік жастағы оқушылар өздерін тәуелсіз, еркін сезінуі үшін уақытты басқару дағдыларын үнемі дамытып отыруы керек. Осы топ тағы оқушылар үшін болашақта эртүрлі салаларда өздерін тәуелсіз сезінуі үшін күн тәртібін сақтай отырып, уақытты басқара білуге машықтануы керек. Мысалы: мектепке баруы үшін үйден сағат нешеде шығу керек, аялдамаға неше уақытта жетеді осы дағдыларды жоспарлай білуі маңызды. Зияты зақымдалған жеткіншектік жастағы оқушыларда есте сақтау қабілеті қысқа мерзімді, сол себепті күн тәртібін сақтау мен уақытты басқару дағдыларын меңгеруде бірқатар қиындықтарға тап болады[6]. Есте сақтаудың қысқа мерзімді болуы зияты зақымдалған оқушыларды тәуелділікке алып келеді.

Зерттеу материалдары мен әдістері.

Зияты зақымдалған жеткіншек жастағы оқушылардың уақытты басқару дағдылары бойынша зерттеу әдебиеттерінің саны шектеулі. Алайда жалпы психология мен педагогикалық еңбектерде уақытты басқару туралы мәліметтер жеткілікті, ал зияты зақымдалған оқушылардың уақытты басқару дағдылары зерттелген еңбектер өте аз кездеседі, көбінесе осы тақырып батыс ғалымдарын қызықтырған. Ал Отандық және Ресейлік ғалымдар тарапынан бұл тақырып әлі зерттелмеген. Батыстық ғалымдардың ғылыми зерттеу еңбектерінде зияты зақымдалған тұлғалардың тайм-мененджмент дағдыларын дамыту бойынша бірнеше еңбек жарық көрген.

Manganello, R. E. (1994) уақытты басқару дағдылары зияты зақымдалған жоғары сынып оқушылары үшін өте маңызды екенін және де осы дағдыны дамыту үшін уақытты есепке алу журналын пайдалануды, бірқатар стратегиялық қағидаларды ұсынды[7]. Ғалымның пікіріне сүйенсек зияты зақымдалған жеткіншек жастағы оқушылардың тайм-мененджмент дағдыларын дамытудың тиімді жолы күнделікті іс-әрекеттерін есепке ала отырып, журналды

пайдалану. Менің пікірімше бұл зияты зақымдалған жеткіншек жастағы оқушыларға қиындық тудыруы да мүмкін, себебі кейбір зияты зақымдалған оқушылардың оқу, жазу, есептеу дағдылары қалыптаспауы мүмкін. Мол себепті ондай оқушылар ересектер тарапынан қолдауды қажет етеді.

Sowers, J., Rusch, F, Connis, R. T.Cummings, L. E. (1980) зияты зақымдалған үш ересек адамды зерттеуге ала отырып, олардың уақытты басқару дағдыларын жан-жақты зерттей келе, яғни зияты зақымдалған адамдарды уақытты басқаруға толық үйретуге болады деп тұжырымдады[8]. Бұл ғалымдардың ересек зияты зақымдалған адамдарға зерттеу жүргізген, ал жеткіншек жастағы оқушыларға жүргізілген зерттеулер өте аз. Негізінде ересек адамдарды уақытты басқаруға үйретуге болатын жағдай да , оларды мектеп жасында да, уақытты басқару дағдыларын дамыта отырып, тәуелсіздіктен құтылуға көмектесуге болады деген гипотезалық болжам жасауға болады.

Martin, J. E., Elias-Burger, S., & Mithaug, D. E. (1987) зерттеулерінің көрсеткіштеріне сүйенсек зияты зақымдалған адамдарды уақытты басқаруда суреттер мен көрнекі көмекші құралдар да пайдалануды, уақытты басқаруда тиімді құралдардың бірі екендігін атап көрсетті[9]. Зияты зақымдалған оқушыларды уақытты басқару дағдыларын меңгеруге баулудың ең тиімді тәсілі ол –заманауи ақпараттық-технологияларды (сағаттар, дербес компьютерлер т.б) құралдарды қолдану, яғни уақыттарын пайдалана білуге үйретуді жоққа шығара алмаймыз.

Жоғары да атап өткен ғалымдардың зерттеулеріне сүйенетін болсақ, зияты зақымдалған жеткіншек жастағы оқушылардың тайм-менеджменттік дағдыларын дамытуға болады. Бірақ осы тақырыпты зерттеушілер өте аз, әлі де ұзақ зерттеулерді қажет етеді.

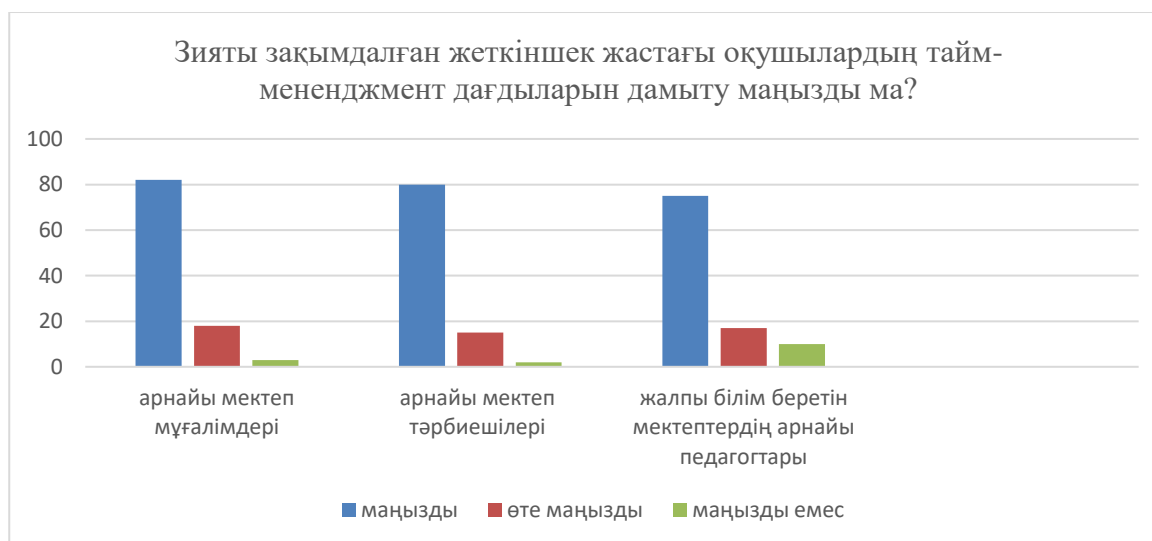
Зияты зақымдалған жеткіншек жастағы оқушылардың тайм-менеджменттік дағдыларын дамыту бойынша арнайы-мектеп интернатта ұзақ жыл педагогикалық тәжірибесі бар мұғалімдер мен тәрбиешілерден және жалпы білім беретін мектептердің арнайы педагог мамандарынан сауалнама алынды. Сауалнамаға 8-20 аралығында осы салада жұмыс өтілі 30 тәрбиеші мен 10-35 жыл аралығында жұмыс өтілі бар арнайы мектептің 36 мұғалім, жалпы білім беретін мектептерде қызмет атқаратын 30 арнайы педагог мамандар қатысты. Сауалнама қазақ тілінде өткізілді. Сауалнама онлайн түрде docs.google.com арқылы жасалып, сауалнамаға қатысушыларға таратылды. Сауалнама зияты жеңіл зақымдалған жеткіншек жастағы оқушылардың тайм-менеджменттік дағдыларын дамытуға деген көзқарастарын анықтау мақсатында сұрақтан тұрады. Екі сұрақ тайм-менеджмент дағдыларын дамытуға деген көзқарастарын анықтауға арналған болса, бір сұрақ тайм-менеджменттік дағдыларын дамыту бойынша қандай жұмыс жүргізу керек және қандай әдісті қолдануға болады деген бағыттарды қамтыды. Бұл жерде ескерте кететін жағдай сауалнамаға қатысушылар саны аз, сол себепті зерттеу нәтижесі шектеулі, зерттеу нәтижесі аталған тақырыптың нақты сипаттамасын бере алмауы мүмкін. Сонымен қатар зияты жеңіл зақымдалған жеткіншектердің мұғалімдері мен тәрбиешілерімен сұхбаттасу жүргізілді. Сұхбаттасудың басты мақсаты зияты зақымдалған жеткіншектердің тайм-менеджмент дағдыларын дамытуда қандай факторларға көп көңіл бөлу керектігі және жеткіншектер мектепте және мектептен тыс уақытта қалай өз уақыттарын тиімді пайдалана алады деген сауалдар қою арқылы жауаптар алынды.

Нәтижелер және талдау жасау

Бірінші сауалнама сұрағына 106 педагог мамандардың барлығы қатысып олар берілген сұрақтарға толық жауап берді. Сұрақтардың негізгі мақсаты педагогтар мен тәрбиеші мамандардың зияты зақымдалған оқушылардың тайм-менеджмент дағдыларын дамытуға байланысты пікірлерін білу болды. Сауалнамаға қатысқан арнайы мектеп мұғалімдерінің 82 % (29 адам) педагог зияты зақымдалған оқушылардың тайм-менеджмент дағдыларын дамыту маңызды деп санаса, 18% (6 адам) педагог өте маңызды, ал 3 % (1 адам) педагог маңызды емес деп көрсетеді.

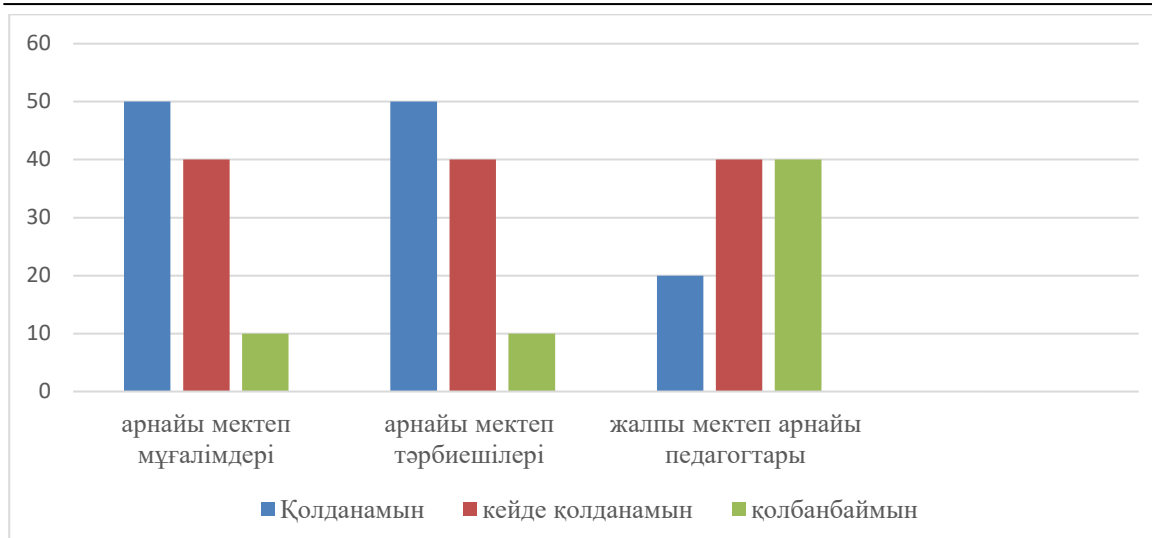
Ал арнайы мектептің тәрбиешілерінен алынған сауалнама бойынша 80 % (24 адам) зияты зақымдалған оқушылардың тайм-менеджмент дағдыларын дамыту маңызды деп санаса, 15 % (4 адам) тәрбиеші өте маңызды, ал 6% (2 адам) тәрбиеші маңызды емес екенін сауалнамада көрсеткен .

Сонымен қатар жалпы білім беретін мектептің арнайы педагог мамандарының да басым бөлігі зияты зақымдалған оқушылардың тайм-менеджмент дағдыларын дамыту маңызды деп санайды. Яғни сауалнама бойынша алынған бірінші сұраққа арнайы педагогтардың 75 %(22 адам) маңызды, 17% (5 адам) өте маңызды деп жауап берсе 10 % (3 адам) маңызды емес екенін сауалнамада көрсетеді (1-сурет).

Сурет 1. Зияты зақымдалған жеткіншектердің тайм-менеджмент дағдыларын дамытудың маңызы жөніндегі көрсеткіштері .

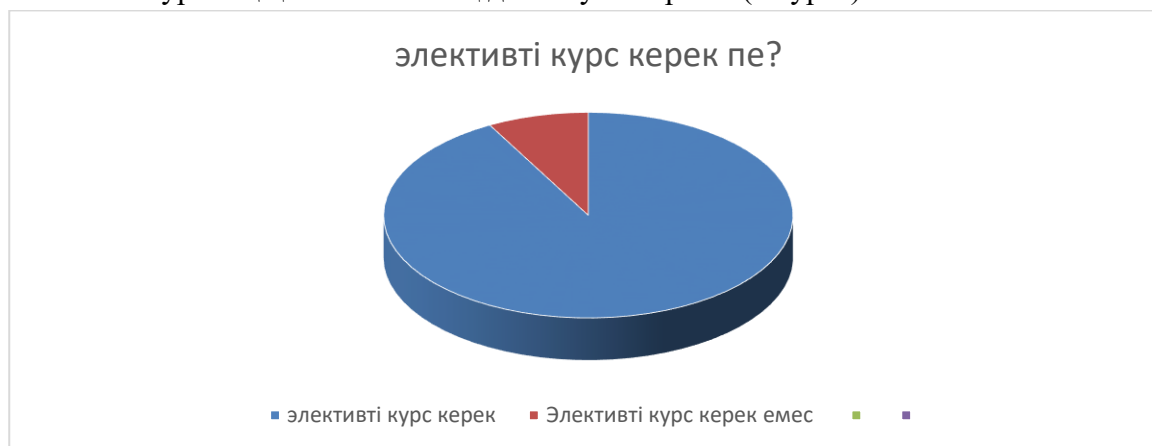
Ал келесі сауалнама сұрағы «зияты зақымдалған жеткіншек жастағы оқушылардың тайм-менеджмент дағдыларын дамыту мақсатында сабақта қандайда бір әдістер қолданасыз ба ?» деген сұраққа барлық сауалнамаға қатысушылар былай жауап берді.

Сурет 2. Педагогтардың зияты зақымдалған жеткіншектердің тайм-менеджмент дағдыларын дамытуға арналған әдіс-тәсілдерді қолдана алуы туралы көрсеткіштері .

Сауалнама нәтижелеріне қарасақ, арнайы мектептің педагогтары мен тәрбиешілерінің 50 % зияты зақымдалған жеткіншек жастағы оқушылардың тайм-менеджмент дағдыларын дамыту мақсатында түрлі әдістерді қолданатынын көрсеткен, ал жалпы мектептерде қызмет атқаратын арнайы педагог мамандарының көрсеткіші 20 % құрайды (2-сурет).

Сауалнамада берілген негізгі үшінші сұрақ зияты зақымдалған жеткіншек жастағы оқушылардың тайм-менеджмент дағдыларын дамыту мақсатында элективті курс енгізгені дұрыс па деген мәселені айқындау мақсатында қойылған болатын. Сауалнамаға жауап беруші педагогтардың 92 % (97адам) элективті курс керек деп жауап берсе , 8 % (9 адам) элективті курстың қажеттілігі жоқ деп жауап берген. (3 сурет).

Сурет3 . Педагогтардың зияты зақымдалған жеткіншектердің тайм-менеджмент дағдыларын дамытуға арналған элективті курстардың қажеттілігі туралы көрсеткіштері .

Зерттеу нәтижесін талдайтын болсақ сауалнамаға қатысушы педагог мамандардың берген сұрақтардың жауаптарына негіздей отырып қарасақ , зияты зақымдалған жеткіншек жастағы оқушылардың тайм-менеджмент дағдыларын дамыту маңызды деген пікір білдірді. Кейбір сауалнамаға қатысушы арнайы мектептің тәжірибелі мұғалімдері мен тәрбиешілерімен әңгімелесу кезінде олардың пікірінше зияты зақымдалған жеткіншек жастағы оқушыларды қарапайымнан күрделі жұмыстарды кезектестіре атқарту арқылы уақыттарын үнемді

пайдалануға болады деп санаса, ал жалпы мектепте қызмет атқаратын арнайы педагогтар бір күндік жұмысты маңызды және маңызды емес деп бөле отырып, оқушылардың тайм-менеджмент дағдыларын дамытуға болады деп есептейді. Педагогтардың бұл пікірлерін ескере отырып, жоғарыда көрсеткен ғалым Manganello, R. E. (1994) зияты зақымдалған адамдарды уақытты есепке алу арқылы уақытты тиімді пайдалана білуге үйретуге болады деген пікірін нақтылауға болды деп болжаймыз [7]. Сауалнамаға қатысушылардың басым көпшілігі зияты зақымдалған оқушылардың тайм-менеджмент дағдыларын дамыту мақсатында әдіс-тәсілдерді сабақ барысында қолданатыны анықталды, кейбір педагогтармен әңгімелесі барысында олар сабақта уақытты үнемді пайдалану үшін тапсырмаларды беру барысында алдымен оңай тапсырмаларды орындатып, содан кейін орташа, кейін күрделі тапсырманы беретінін айтады. Арнайы мектептің тәрбиешілерінің пікірлеріне сүйенсек арнайы мектеп-интернаттарда уақыты тиімді пайдаланудың тиімді жолы күн тәртібін бекіту, сол арқылы зияты зақымдалған жеткіншек жастағы оқушыларға шамалары жететін тапсырмаларды орындату маңызды болып саналады деп есептейді. Себебі тәрбиешілер зияты жеңіл зақымдалған жеткіншек жастағы оқушыларды күн тәртібіне сай нақты шамалары жететін жұмыстарды жіктеп бөліп беру арқылы, оларды алдымен күн тәртібіне үйретіп ғана қоймай, уақыттарын тиімді пайдалана білу дағдыларын дамытатын боламыз дейді. Ал жалпы білім беретін мектептің арнайы педагогтарының пікірінше зияты зақымдалған жеткіншек жастағы оқушылардың тайм-менеджмент дағдыларын дамытудың ең ұтымды жолы оқушылардың ұялы телефонына ата-анасы күн тәртібін жазып беру керек, сол арқылы оқушы уақытты ұтымды пайдалана алады, себебі зиятты зақымдалған оқушылардың басым көпшілігінің есте сақтауы нашар деп есептейді. Сонымен қатар жалпы білім беретін мектептегі зияты жеңіл зақымдалған жеткіншек жастағы оқушылардың тайм-менеджменттік дағдыларын қалыпты құрдастарына еліктеу арқылы да дамытуға болады деп болжайды. Сауалнамаға қатысушылардың басым көпшілігі мектепте зияты зақымдалған оқушылар үшін тайм-менеджмент дағдыларын дамыту мақсатында элективті курс керек деп есептейді. Элективті курс арқылы зияты зақымдалған оқушылар өз уақыттарын үнемді пайдалана алуды, жүйелі жұмыс атқаруды үйренетінін, элективті курс арқылы көптеген дағдыларды дамытуға болады деп санайды. Ал жалпы білім беретін мектептің кейбір арнайы педагог мамандары элективті курс өткізудің қажеттілігі жоқ, зияты зақымдалған оқушылардың тайм-менеджмент дағдыларын дамыту үшін оқушыларға уақыттың маңызын дұрыстап түсіндіре отырып, мұғалімдер мен оқушылардың ата-аналары бірлесе жұмыс атқару керек деп есептейді. Зерттеу нәтижесін талқылай келе зияты зақымдалған жеткіншек жастағы оқушылардың тайм-менеджмент дағдыларын дамыту маңызды болып саналатынын, осы үрдісті дамыту үшін әр педагог өзінше әдіс-тәсілдерді қолданатынын көруге болады. Сондықтан да зияты зақымдалған оқушылардың тайм-менеджмент дағдыларын дамыту жұмыстарын жүйелей, отырып, ғылыми тұрғыдан нақтылап, негіздеуді қажет етеді.

Қорытынды, тұжырым

Бүгінгі таңда уақытты ұйымдастыру адамның өмірлік ұстанымымен тығыз байланысты адамның өмірлік құндылықтарына, дүниетанымына және дүниетанымына сәйкес жеке әлеуетті барынша іске асыру құралы ретінде қарастырылады.

Зияты жеңіл бұзылған жеткіншек жастағы оқушылардың тайм-менеджмент дағдыларын дамыту мәселелері бойынша ғылыми әдебиеттерді зерттеліп ұсынылған барлық гипотезалар ішінара расталды. Осы тақырыпты зерттей отырып, келесі қорытындылар жасалды: бүгінгі таңда тайм-менеджмент технологиясы кеңінен танымал, әрбір сауатты адам қолданыстағы уақытты үнемі пайдалану әдістері туралы білуі керек, өйткені олар адамның өмірін жақсартуға арналған. Тайм-менеджмент адамға мақсатқа жету үшін қызметті ұйымдастыруға мүмкіндік беретін әдістер жүйесі [10].

Белгілі болғандай, біз сауалнамаға қатысқан барлық педагогтар үшін зияты зақымдалған жеткіншек жастағы оқушылардың тайм-менеджмент дағдыларын дамыту бүгінгі уақытта өзекті мәселе екеніне көз жеткізге болады. Таңдалған әдістер сәтті сыналды және зияты зақымдалған жеткіншек жастағы оқушылардың тайм-менеджмент дағдыларын дамытуға болады деген қорытынды жасауға мүмкіндік берді. Осылайша, біз ұсынған гипотеза өз растауын тапты-уақытты дұрыс ұйымдастыруды үйрену арқылы зияты жеңіл зақымдалған жеткіншектер өзгеге тәуелсіздіктен құтылатын болады. Зият жеңіл зақымдалған жеткіншек жастағы оқушылардың тайм-менеджмент дағдыларын дамыта отырып, жұмыстарды уақытылы жасауға, жүйелілікке үйретуге болатынын дәйектеуге болады. Зияты жеңіл зақымдалған жеткіншек жастағы оқушылардың тайм-менеджмент дағдыларын дамыту арқылы келесі қасиеттерді де қоса тәрбиелейді: тәуелсіздік, жауапкершілік, мақсат қою. Мұның бәрі жеткіншектердің тайм-менеджмент дағдыларын дамытумен тікелей байланысты. Зерттеу қорытындысы зияты жеңіл зақымдалған жеткіншек жастағы оқушылардың тайм-менеджмент дағдыларын дамытудың әлі де нақты педагогикалық-психологиялық аспектісі қажет екенін айқындайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Никифоров Д. Е «Спортивная подготовка футболистов 15-17 лет с нарушением интеллекта в условиях специализированного учреждения» 2012г 76-93 стр
2. Бурлачук, Л. Ф. Словарь-справочник по психодиагностике / Л. Ф. Бурлачук, С. М. Морозов. – СПб. : Питер, 2001. – 528 с. - (Мастера психологии).
3. 2. Рубинштейн С. Я Психология умственно отсталого школьника.-М.,1986 г
4. Психология детей с нарушениями интеллектуального развития: учебник для студ. Учреждений высш.проф.образования\Л.М. Шипицына,В.М. Сорокин, Д.Н.Исаев и др.: под ред Л.М. Шипицына-2-е изд. Стер-М:Издательский центр « Академия», 2014 -224 с.
5. Daniel K. Davies, Steven E. Stock, and Michael L. Wehmeyer «Enhancing Independent Time-Management Skills of Individuals With Mental Retardation Using a Palmtop Personal Computer». [Mental Retardation](#) 40(5):358-65 DOI:[10.1352/0047-6765\(2002\)040<0358:EITMSO>2.0.CO;2](#). November 2002
6. Қ. С. Тебенова, А,Р. Рымханова « Арнайы психология» оқулық, Алматы 2011ж . 207 б.
7. Manganello, R. E. (1994). Time-management in-struction for older students with learning disabilities. *Teaching Exceptional Children*, 26(2), 60-62.
8. Sowers, J., Rusch, F, Connis, R. T.Cummings, L. E. (1980). Teaching mentally retarded adults to time-manage in a vocational setting. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 13, 110-128.
9. Martin, J. E., Elias-Burger, S., & Mithaug, D. E. (1987). Acquisition and maintenance of time-based task change sequence. *Education and Training in Mental Retardation*, 22, 250-255.
10. Тайм-менеджмент. Полный курс / Г.А. Архангельский, М.А. Лукашенко, Т.В. Телегина, С.В. Бехтерев ; под ред. Г.А. Архангельского. – Москва : Альпина Паблицер, 2016. – 311 с. –